

ÂŞIK ŞENLİK'İN BORÇALI SEFERİ

Yard. Doç. Dr. Zeynelabidin MAKAS

Çıldırılı Âşık Şenlik (1850-1913) Kars ve havalisinde sağlam bir ekolün temelini atar. Aşıklık geleneğinin günümüzde en canlı olarak yaşadığı yörelerimizin başında Kars'ın yer almasında onun payı büyüktür. Diğer yandan, gerek Anadolu ve gerekse müstakir Azerbaycan arasında bir köprü rolü oynayan Kars'ta aşıklık geleneği kemiyet ve keyfiyet itibariyle diğer bölgelerimize nazaran daha zengin ve rengarenktir. Bunda biraz da yörenin takriben kırk yıl Rus işgalinde kalışının da etkisi vardır. Zira Ruslar, bölgeye her türlü basılı yayınının girmesine yasak getirmişlerdi. Yöre halkı da hem haberleşme, hem de eğlence ihtiyacını karşılamak için âşıkların teline ve diline sarılmak zorunda kalmıştır. Âşık Şenlik'in yaşadığı yıllarda yörenin hareketli sahnelere maruz kalıp sık sık el değiştirmesi de bu sanatın câzip hale gelmesinde etkin rol oynar. Şenlik ise, sıkıntılı dönemde halkın duygu ve düşüncelerine tercüman olup, onları başarıyla temsil ve terennüm eder. Bu münasebetle zaman zaman Suhara'nın (Yakınsu) dışına taşar. Saz için meşhur Hasta Hasan'ın çırağı Âşık Nuri'ye müracaat edip, sazın inceliklerini öğrenir. Tekrar Çıldır'a dönen âşık, bir süre sonra kâmil bir usta sıfatıyla Kars'ın dışında da tanınır. Nitekim gerek kendisi ve gerekse tasnif ettiği üç hikâyeden (Salman Bey, Sevdakâr Şah, Latif Şah) biri olan Latif Şah hikâyesi Azerbaycan matbuatında da yer almaktadır.¹

Kars ve çevresinin yeniden Türklerin eline geçmesinden sonra sınırlar kesin hatlarla belirlenir. Doğudaki komşumuzun sınırlarını uzun süre dünyaya kapatması, kültür alış-verişini intikaya uğratar. Bundan Âşık Şenlik de nasibini alır. Nitekim aşığın bütün Kafkasya'da sevilen şiirleri tam anlamıyla derlenip toparlanamaz. Zira

¹ Telli Saz Ustaları, Bakı 1964, s. 69-70; Dastanlar, Bakı 1993, s.34-76

Kafkasya'da bu cümleden Borçalı² yöresinde söylediği şiirlerinin önemli bir kısmı Şenlik'le ilgili Türkiye'deki matbuata girmemiştir. Âşık Şenlik'in Borçalı macerasına ait Türkiye'de ilgili çevrelerce bilinenler ise bölük-börçük eksik bilgilerden ibarettir. Aşığı en iyi bilenlerden biri olarak tanınan ve 1995'te aramızdan ayrılan Kars merkez Kümbetli köyü sakinlerinden Âşık İslâm Erdener'le zaman zaman görüşürdük. Bir vesile ile Borçalı'nın yetiştirdiği usta âşıklardan biri olan Hüseyin Saraçlı'yla 1986'da mahallinde görüşüp, saz-söz üzerine sohbet şansını yakaladık.³ Her iki âşıktan yapılan derlemeler bir takım araştırmalardan sonra tarafımızdan tanzim edilerek, aşığın bu yönü aydınlatılmaya çalışıldı.

Âşık Şenlik'in Borçalı seferinin hülâsası şöyledir:

Çarlık döneminde Kafkasya'da Rusları uğraştıran çeteler oluşur. Bu çetelerden birinin reisi de Borçalı'nın Kasımlı köyünden olan Samed beydir. Samed bey, çar tarafından on iki yıl Sibiryaya sürgünle cezalandırılır. Ancak bir yolunu bulup Sibiryadan kaçarak Borçalı'ya döner. Bunu duyan çar hükûmeti, onu rahat bırakmaz. Samed bey, üzerine gönderilen Çar kuvvetlerini defalarca bozguna uğratar. Çar ise, onu mutlaka ele geçirmek istemektedir. Bu gaye ile onun üzerine daha çok ve daha sık kuvvet gönderir. Derken kara kış bastırır. Samed bey böylesine yoğun baskı altında kışı sağ-salim

² Eski bir Türk yurdu. 1932'ye kadar Sarvan adıyla anılır. Bu tarihten 1947'ye kadar kayıtlara Borçalı olarak geçer. XVIII. asırda Gence beylerbeyiğine bağlı idi. Gence beylerbeyi Ziyad 1736'da Nadir Şah'a karşı çıkınca, buna kızan şah Borçalı'yı Gence'nin terkiibinden çıkartıp Kartli-Kaxeti kinyazlığına verir. Azerbaycan'ın hanlıklar döneminde Borçalı sultanlığı kurulur. 1801'de Ruslar tarafından işgal edilir. 1929'da üç ilçeye bölünür. Borçalı (1950'den sonra Marneuli), Lüksemburg (Bolnisi) ve Başgeçit (Dmanisi). Toplam altmış iki köyü vardır. Ahalisi genellikle Türklere ibarettir. Gürcistan'ın terkiibindedir. Bkz. Azerbaycan Tarihi, C. I-II, Bakı 1961-1964; Argutinskiy-A.M. Dolgorukov, Borçalınskiy v ekonomičeskom i komperçeskom otnoşeniyah, Tiflis 1897; V.N. Leviatov, Oçerki İstorii Azerbaydjana v XVIII v Baku 1948; Azerbaycan-Sovet Ansiklopedisi, C. II, Bakı 1978 ve C. VI, Bakı 1982.

³ Z. Abidin Makas, Azerbaycanın Tarihi ve Kültürel Coğrafyası, Ankara 1990, s.57-58

çıkarmalarının zor olduğunu anlayınca, selâmeti Türkiye'ye geçmekte bulur ve on sekiz arkadaşıyla Çıldır'ın Şamdıra köyüne geçer. Arkadaşları arasında Abdallı Kôr İsmeyil, Darvazlı Mihralı, Kôr İsmeyil'in kardeşi Hesembala, yeğeni Mahmud oğlu İsabalı, Kışmıştepeli Çoyuş (çavuş) oğlu Osman gibi namlı yiğitler de vardır. Samed bey ve arkadaşlarını Babakişi oğlu adlı biri ağırlar. Misafirlik süresi uzayınca, köylüler Samed bey ve adamlarını daha fazla barındıramayacaklarını münasip bir lisanla Samed beye bildirirler. Bunun üzerine, Samed bey adamlarıyla birlikte Celali Kürt taraflarından birkaç sürü koyun getirip, köylülere dağıtırlar.

Birgün sohbet sazdan sözden açılınca, Samed bey iyi bir âşık bulup getirmelerini ister. Bu münasebetle Âşık Şenlik'e haber salınır. Şenlik bu davete ilkin ihtiyatla yaklaşırsa da, neticede mecbûren icâbet eder. Saz söz meclisinin kurulduğu bir esnada Osmanlı askerine Şamdıra köyünde bir gurup kaçağın bulunduğu haberi verilir. Komutan, kaçakların Rus baskısından kaçıp kendilerine sığındığını bilmektedir. Ancak yine de onları sınır dışı etmek ister. Bu minvalla göstermelik bir atışma olur; Samed bey ve arkadaşları sağ-salim Borçalı'ya döner. Kaçaklar, bu sıkışık durumda bile Âşık Şenlik'e saygı gösterip, değerli hediyeler verir. Kendine ve sanatına gösterilen samimiyetten oldukça memnun kalan Şenlik ise, ilk fırsatta onları ziyaret edeceğini söyler.

Kaçaklar uzaklaştıktan sonra komutan, Âşık Şenlik'i sorgusuale tutar. Bunun üzerine Şenlik irticâlen şu şiiri söyler:

Samed beyle İsmeyl'in seyrine vardım
Bu diyarı geze geze, efendim!
Samed bey namında bir igid gördüm
Vasfını qaldırdım saza, efendim!

Mahmud oğlu deylen bir azim qala,
Mehralı bey benzer Rüstem-i Zal'a.
İsmeyil baş eymez yeddi qırala
Ne düşdün onlarla bese, efendim?!

Samed bey deyilen onların başı,
Çoyşoğlu şahların alıcı kuşu,
Yanında var çox igid yoldaşı
Onları Koroğlu say, a efendim!

Bir vaxt gönderdiler Sibir yerine,
Yüz min belâ geldi onun serine,
Fermansız xan oldu qılıç zoruna,
Hökm edirdi divan-kese, efendim!

Alosman eline talan saldılar,
Calalı Kürd'üne qılıç çaldılar,
İran ölkesinden xarac aldılar,
Şahı da saldılar yasa, efendim!

İsmeyil'in bir baxışı ağudu,
Bey emr etse min Qazağı dağıdı;
Sarı Qazax onlar üçün yağıdı,
Qıymadılar qızıl fese, efendim!

Bey emr etse min Qazağı calallar,
Onları görenler metel qalallar,
Ustaplardan ehl-i merfet alallar
Aşnadırlar saza söze, efendim!

Paşa saltanatlı, aslan qırımlı,
Belli bedöy miner, kulaç kerimli,
Her ne verende de min can verimli
Baxan döyül çoxa-aza, efendim!

Şenlik meth eyliyer igid pirini,
Kimseye vermezler gizli sirrini,
Semed beyle İsmeyil'in yerini
Bu diyarda vermez kimse, efendim!⁴

Komutan, cesaretinden ötürü Şenlik'i iki reşat altınla mükafatlandırır. Beri taraftan Rus-Japon savaşı patlak verir. Samed bey ve adamları bu savaşta birçok kahramanlıklar gösterir. Bunun üzerine çar tarafından affedilirler. Bu haber Şenlik'e ulaşır; dayısı İbrahim'le birlikte Samed beyin ziyaretine gitmek ister. Önce Abdallı köyüne uğrayıp, İsmeyil'i sorarlar. İsmeyil, Kızılhacılı köyündeki bir düğüne davetli imiş. Gidip onu bulurlar. İsmeyil, Aşık Şenlik'i büyük bir ihtiramla karşılar. Şenlik de ona şöyle bir methiye ithaf eder:

Çox andım ismini, ezber eyledim,
Sen düşdün fikrime yene, İsmeyil.
Mövlam hökm verip, bilinmez sırrın
Günde girer yüz min dona İsmeyil.

Her nadanın meclisinde eylenez,
Laf atıban hersli hersli söylenmez,
Seyraqub yurdunu abad eylemez
Zülm ile qurdurmaz bine, İsmeyil.

Qoçaq igidlerin sığmaz kaleme,
İşarenle hamsı durar salama,
Qaf'dan Qaf'a beyân edim âleme
Benzer adaletin güne, İsmeyil!

⁴ Aşık Hüseyin Saraçlı, Bakı 1992, s. 99-101. Şiir, Aşık İslam Erdener'de sekiz benttir. Bkz. Aşık Şenlik Divanı, Kars 1960, s. 65. Ensar Aslan neşrinde ise altı benttir. Bkz. Çıldırılı Aşık Şenlik Hayatı-Şiirleri-Karşılaşmaları-Hikâyeleri, Diyarbakır 1992, s.234-235

Kavga günü dağı deler cidası,
Koroğlu'dan oxdu bunun edası,
Zal oğlundan artık gelir sedası
Berekallah bele ne, İsmeyil.

Eflatun xub kamal, ehval bilici,
Şahin cıynaklısan, terlan alıcı,
Her zaman ekende eyri qılıcı
Qan tkmemiŐ qoymaz qına İsmeyil.

Sen de oldun Koroğlu'ya beraber,
Her divanxanada Őikyetin var,
Őahlardan katline gelen fermanlar
Hesab etdim ıxdı mine, İsmeyil.

Memleketi Őana kimi daradı,
Őam, Heleb'de, Qayseri'de var adı;
Zamanada bir qehreman tredi
Sedd-i İskender'den fena İsmeyil.

Layıkdı ki enlibel'de eylene,
Koroğlu'dan edaletli sylene,
Bezirganlar poza, denkler paylana
Dađlar dne zımistana, İsmeyil.

KeŐmir, Őiraz quvvetinden bezdiler,
in-Main'de ihtiyatın dzdler,
Bakı'da da Őekilini yazdılar
Gnderdiler HeŐterxan'a, İsmeyil.

Orda da durmadın, aŐdın İran'a,
Seyraqub yurdunu etdin verana,
Yeddi iklim Őaha qarşı durana
Qılı aldın merd-merdana, İsmeyil!

İran'da xanlarla iddaya düşdün,
Alosman mülkünde durmadın, keçdin,
Urusya çarıynan teze barışdın
Arxa verdin Gürcüstan'a, İsmeyil.

İgid odur döze igid yolunda,
Hökmün işler Urusya'nın elinde,
Şenlik kimi aşıkların dilinde
Destan oldun her lisana, İsmeyil!⁵

Şöreyel⁶ arazisinde Şenlik'le dayısı Ermeni korucular tarafından soyulur. Şenlik, Kasımlı köyünde Samed beyin yanına vardığında bu haber beye de ulaşır. Samed bey yolculuğun nasıl geçtiğini sorar. Şenlik, soygun olayını söylemek istemez. Fakat Samed beyin yoğun ısrarı üzerine olayı şu mısralarla dile getirir:

Dil bilmez yağının eline düşdük,
Bizi çölden çöle saldılar beyim.
İrfan meclisinde en'am alardım,
Onlar bizden xarac aldılar beyim.

Dedim Samed beydi serdarın özü,
İncitmeyin bizi, öldürer sizi,
Çox yalvardıq, tutmadılar heç sözü
Bizi de yalançı bildiler beyim.

⁵ Şiir İslam Erdener'de 12 bent, Ensar Aslan'da 17 benttir.

⁶ Büyük bir kısmı Türkiye sınırları dahilinde bulunan ve M. Ö. III ve II. asırda Şirek adlı Türk boyunun yerleştiği yöre. Şerikler, Hazarların bir kolu olarak bilinir. Ermenistan'da kalan hissesi Düzkent, Agin ve Ertik adlı üç ilçeden ibarettir. Düzkent'te Şirek adlı bir kale bulunmaktadır. Yörenin adı Dede Korktu'ta Şeruk diye geçer.

Sensen bu Şenlik'in hoş vefadarı,
O sebebden geldim bu yana sarı.
O viran Şüröyl'ün qoruxçuları
Bizi soyup yola saldılar beyim.⁷

Samed bey, onların eşyalarını geri alır. Büyük bir meclis tertip edilir. Derler ki, Âşık Şenlik'le Kuşçu köyünden Aşık Abbasali'yi⁸ karşılaştıralım. Bu karşılaşmanın galibi Âşık Şenlik olur. Samed bey Şenlik'e 500 manat para, bir at ve bir takım elbise hediye eder. Sonra İsmeyil aşığı kendi köyüne götürür. O da aşığa 500 manat para ile bir takım elbise hediye edip, Çıldır'a yolcu eder.

Bir başka anlatmaya göre ise, Âşık Şenlik'in Borçalı macerası bununla bitmez.

Samed bey ve arkadaşlarının akibetini merak eden Şenlik, Kars'ın Rus işgâli altında bulunduğu yıllarda güzün Fehrâlı köyünde Hüseyinoğulları kabilesinden Molla Mahmud'un düğününe davet edilir. Ancak aynı yılın bahar aylarında Samed bey ve adamlarını affettiğini bildiren çar, sözünde durmayıp, onları gafil avlar. Çar güçleri, Samed beyin arkadaşlarını İmirasan köyünde İmamoğlu'nun evinde kısıtırıp, hepsini öldürür. Samed beyi ise para karşılığında kendi hizmetçisine öldürtür. Fehrâlı köyüne giden Şenlik, Samed bey ile arkadaşlarının akibetini sorar. Mecliste bulunanlar düğünün ahengini bozmamak için onların çar tarafından affedildiklerini söylerler. Düğün devam eder; Şenlik'le Fehrâlı Şair Nebi birbirlerine karşılıklı divani tarzında şu şiirleri söylerler:

⁷ Aşık Hüseyin Saraçlı, a.g.e. 108; İslam Erdener, a.g.e. 57

⁸ Bu aşığın adı İslam Erdener, a.g.e. s. 58-60, Ensar Aslan, a.g.e. s.83-87 ve Orhan Özbek'te Aşık Şenlik-Deyişmeler Karşılaşmalar, Ankara 1969, s.21-27 Aşık Abbas olarak geçmektedir.

Âşık Şenlik:

Aşığa rehmin gelsin, bir danışıp gülsen yar
Eşidip vasf-ı halım, cavabını bilsen yar,
Qefleten gördüm seni, mest olup didem nuru
Bu ziyada kamer olmaz, ele bildim günsen, yar.

Şair Nebi:

Şaire rehmin gelip, danışiban gülsen yar,
Çox çekirem hesretini, xeyalımı bilsen yar,
Boyun benzer sürahiye, laleler şebnemisen
Seyr edek ol qamete, qarşımızda qalsan yar.

Âşık Şenlik:

Şux durup qıya baxışın az qalır ağlım ala,
Sızıldeşir ezalarım, vücudum gelir dile.
Ataşına yana yana akibet dönnem küle
Leyl ü nahar qan ağlaram, intizârım sensen yar.

Şair Nebi:

Bu baxçanın bülbülüyem, göz tikmeşem bir güle,
Dolandı çarx-ı gerdişim, zamanım keçdi bele;
Yanaram aşk ataşına nece ki Kerem, Lele
Hesretem gül didârına, xeyalımı bilsen yar.

Âşık Şenlik:

Sefil Şenlik aşka düşüp, yanında şermendedi,
Könül xeste, dil şikeste, aşk ataşı candadı
Camalına bend olmuşam, ixtiyarım sendedi,
Her ne etsen hökümransan, benim üçün xansan yar.

Şair Nebi:

Şair Nebi aşk ucundan sanki düşüp ummana,
Halef eyler qam xeyalım, bax serimde dumana,
Şö'lelenip hüsnün şevki, benzer huri-kılmana,
Gözüm görüp, könlüm sevip, Hakk yaradan qulsan, yar!⁹

⁹ Hüseyinqulu Memmedli, Borçalı Şair Nebi-Yazılanlar Geldi Başa, Bakı 1991, s. 81-82

Söz (ayak) sırası yine Âşık Şenlik'e verilir.

Tâ ezelden katre iken bahr ü umman olmuşam,
Heç tükenmez hazineden la'l ü mercan olmuşam,
Söylener cümle cahanda şan ü şöhetim benim
Âşıkların arasında natik lisan olmuşam.

Şair Nebi:

Mey nûş edip pir elinden mey-i mestan olmuşam
Rûz i şeb nâr içerem, misli pervan olmuşam,
Bax ezâzil menlik edir, indi qalar lal kimi
Ol sebepten âlem içre xâk-i yeksân olmuşam.

Âşık Şenlik:

Aşk içre qavvaz olup, ya bahre dalam gerek,
Çare budur aqibeti sazını alam gerek,
Çevirip her terefe qanadın yolam gerek
Sen kimi serçe önünde misli terlan olmuşam.

Şair Nebi:

Eger ki âşık isen, harf oxu, imlânı gör,
Sen bir axar çeşme iken muhit-i deryanı gör,
Öz özünü şahin sanma, zümrüdü ankanı gör,
Zerrece vermerem aman, merd-i meydan olmuşam.

Âşık Şenlik:

Men Şenlik'im bele lafdan çekerem qovqaları,
Hansı yerde âşık görsem, ederem sualları,
Çoxlarını bende saldım sen kimi ustaları
Düşmanından geri dönmez men bir aslan olmuşam.

Şair Nebi:

Öz adımdı Şair Nebi, senetin binasıyam,
Sarraf olsa bu mekanda âşıkların xasıyam,
Âşık olup el gezmişem, men elin anasıyam,
Tutmuşam meydanını, dönmez pehlivan olmuşam.¹⁰

¹⁰ H. Memmedli, a.g.e. s. 82-83

Karşılaşma, dostluk ve kardeşlik havasında geçer. Zira Şenlik bazı şeyler sezmiştir. Düğünün bitiminde Şenlik, kaçakların akibetini bir vesile ile bir daha sorar. Bu sefer gerçeği söylerler. Şenlik de yörenin ileri gelenlerinden bir gurupla birlikte İmirasan köyü kabristanlığına gidip, yiğitlerin ruhuna fatiha okur, Kur'an okutur. Sonra da yanındakilere "biz bunları bir kış Türkiye'de barındırdık, siz bir gece bile saklıyamadınız" diye sitem eder. Kalem isteyip, Samed bey ile İsmeyil hakkındaki duygularını yazıya geçirir.

Âşık Şenlik'in Fahlralı köyüne gittiği şüphe götürmez gerçektir. Zira her iki aşığın yaratıcılığında oldukça fazla benzelikler vardır. Meselâ Âşık Şenlik'in Salman Bey ile Turnatel Hanım hikâyesinde geçen;

Üç lügatdan cevap verim men size,
Arap lisan, Farsi zeban, Türki dil.
Şaşqın gezen düşer sahraya, düze
Arap tarık, Farsi irah, Türki yol.¹¹

Dörtlüğü ile başlayan yedi bentlik şiirine Şair Nebi'nin verdiği karşılık şöyledir:

Yatmışdım qefletde men bele gördüm
Ereb rüyâ, Farsi xabı, Türki düş.
Uçur xeyalımdan günde min defe
Ereb teyyar, Farsi murğu, Türki quş.

Şükür olsun bele gözel varımış
Hesretinden şirin canım çürümüş,
Desde desde dal gerdanı bürümüş
Ereb Zülfü, Farsi muyi, Türki saş.

¹¹ E. Aslan, a.g.e. s.444-445

Birce sallan, gel qarşımda gez gözel,
Karh eyleyip qara bağrım ez gözel,
Men ölende qebrim üste düz gözel
Ereb hecer, Farsi sengi, Türki daş.

Zülfün muyun dal gerdende saymışam,
Emmemiş lebinden nece qanmışam,
Sen istesen, men yolunda qoymuşam,
Ereb resti, Farsi seri, Türki baş.

Şair Nebi deyer qalmadı arım,
Ve'de xilaf oldu bî-mürvet yarım;
Men seni seveli fasl-ı baharım
Ereb şitâ, Fars zimistan, Türki qış.¹²

Şenlik'in "elif-lam" adlandırılan ve şu dörtlükle başlayan
Elifden sürahi alagöz yarım
Ba babı cinanda kılmana benzer.
Te tekmlil muyları cilvelenipdi
Se serxoş sallanıp, sergender gezer.¹³

yedi bentlik şiirine Şair Nebi'nin aynı ayak ve redifte yazdığı
elif-lam vardır.

Elif evvel yarı tarif eylerem,
Ba bağ-ı behişte gülşana benzer.
Te teberrük vefadârın beyânı
Se sırrı bilinmez me'dana benzer.

Cim camalı bend eylemiş dünyanı,
He halı hayatda melekler sanı,
Hey xeyalım dalmadadır deryanı
Zal, zehmetden solmuş gülşana benzer.

¹² H. Memmedli, a.g.e. s.16-17

¹³ E. Aslan, a.g.e. s. 254-255; İ. Erdener, a.g.e. s.66

Rey, rehm eylese derd ü möhnete,
Zey, zillet çekerem qam ü firkate,
Tey, tarikat metlebidir xılgete,
Zat, zerniřan sinen rizvâna benzer.

Ayn ayan olur, fikrim dolanı,
Qayın, qanimetden cismim talanı,
Fe, fehminen aşkâr etdim men seni,
Qaf, qedri camalın cahana benzer.

Kaf, kerem eylesin arz edim halı,
Lam, lügat kesbedim, öyrenim barı;
Mim, minnetim yoxdu incidim seri,
Nun, nûrun şö'lesi asmana benzer.

Hey, hesaba geldi Nebi ülfeti,
Vav, vaxt-ı mahşerde diller izzeti,
Lamelifla yey'den qıl ibadeti
İlmi erkân olu, imana benzer.¹⁴

Yine Şenlik'in:

Manasız mantıksız sözü bilmenin faydası ne?
Az anlayıp, çox söyleyip, gülmenin faydası ne?
İtibar dediyin elde bir muxalif şüşedi
Bîhude qaldırıp daşa çalmanın faydası ne?!¹⁵

mısralarıyla başlayan beş bentten ibaret divanisine Şair
Nebi'nin aynı ayakta yazdığı divanı ise şöyledir:

¹⁴ H. Memmedli, a.g.e. s.52

¹⁵ E. Aslan, a.g.e. s. 151; İ. Erdener, a.g.e. s. 21

Manasız, münasipsiz sözü bilmeyin faydası ne?
İzinsiz, teklifsiz yere varmağın faydası ne?
Uzak dolan hercâyiden, düşme qam girdabına,
Akl ucundan sonra pişman olmağın faydası ne?

Yarı gördüm bağ içinde ötürdü bülbül kimi
Bir saat görmeyende günüm keçir il kimi,
Bir gönül ki ferahlanıp açılmaya gül kimi
Arsız arsız el içinde gülmeyin faydası ne?!

Şair Nebi bu şart ile eder neyin metini,
Birce saat fikir versen, sen bilersen zatını;
İslam gerek yaxşı bile şerietin şartını,
İbadeti riyâ üçün qılmanın faydası ne?¹⁶

Âşık Şenlik'in Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan hikâyesinde geçen ve üç bentten ibaret olan bir diğer divanisine, Şair Nebi yine aynı ayakta bir divani yazar. Şenlik'in divanisi şu mısralarla başlamaktadır:

İçdim aşkın bâdesini, nûş eyle, qan dediler,
Sarf et sine defterine, cevâhir kân dediler,
Serini sevdaya salan geyer qam libâsını,
Aşık odunun alavına alışıf yan dediler.¹⁷

Şair Nebi'nin divanisi ise şöyledir:

Efv et keşf-i kerâmetden ismin süphân dediler,
Tebimle xab-ı qefletden sırım pünhân dediler,
Bir derin deryaya dalan biler mi qayrısını
Sen bu devrin sitemine dayanmısan dediler.

¹⁶ H. Memmedli, a.g.e. s. 61

¹⁷ E. Aslan, a.g.e. s.374

Ay-ba-ay külli qama qarğ olmuşam gör ki men,
Sözümün göher me'deni sıtkına verir güman;
Unutma ki qarşı çıxar tutduğun yaxşı-yaman
Axret günü azab olar, tâb etmez can dediler.

Şair Nebi behişdeki dört gülşenin bülbülü,
Bâde aşkın serden alıp, yoludu Hakk'ın yolu.
Divânın dar ayağında çağırğinen yâ Eli
Zikr edene bu kelâmı ilm-i erkân dediler.¹⁸

Fahralı Şair Nebi'nin Şenlik'in ölümü üzerine bir şiir yazdığı da bilinmektedir. Aşağıya aldığımız bu şiirin izine Anadolu matbuatında rastlayamadık. Her iki aşığın doğum tarihleri dikkate alındığında Şair Nebi'nin Şenlik'in tesirinde kaldığını söylenebilir.

Bir çırağ yanırdı Çıldır elinde
Qaranlıq eyledin cahanı, Şenlik!
İskender bâc aldı derin deryadan
Başacan varmadı bu fâni, Şenlik!

O qurbet ellerde endi ezabın,
Dinin islam idi, Kur'an kitabın,
Dediler zehedi ecel şarabın¹⁹
Ateşe yandırdın vatani, Şenlik.

Gelemmedim ocağına, binene,
Yetemmedim dövranına, senene,
Zalım ecel çöken zaman sinene
Nece qıydı cana o câni, Şenlik?

¹⁸ H. Memmedli, a.g.e. s.64

¹⁹ Âşık Şenlik'in İran'da müddetli ağu ile zehirlendiğine işaret edilmektedir.

Rehmet olsun ustadına, pirine,
Cismini büksünler Tanrı nûruna,
Sayyad kimi saldın tilsim toruna
Elinden ağladı İzani, Şenlik!²⁰

Şair Nebi name yazdı serinden,
Tebim yoxdu söz demeye derinden,
Qani mevlam bağışlasın qehrinden
Sene qısmet etsin cinanı, Şenlik!²¹

Gerek Samed bey ve arkadaşlarının Anadolu'ya geçmelerine, gerekse Âşık Şenlik'in Borçalı'ya gitmesine sebep, millî mücadele ve vatan sevgisidir. Zira her iki bölge de (Kars ve Borçalı) Rus işgâli altında idi. Türk ordusunun Batı Anadolu'yu işgal edenlerle savaş halinde olması, Borçalı yöresinde düzenli bir ordunun bulunmaması, yöre halkını çeteler oluşturup kendilerinden kat kat üstün olan düşmanla mücadele etmeğe zorlamıştı. Bolşevik İhtilâli nedeniyle Ruslar, kuvvetlerinin önemli bir kısmını Kars'tan çektikten hemen sonra Kazım Karabekir Paşa komutasındaki Türk güçleri Kars'ı kırk yıl sonra yeniden anavatanına bağlar. Ancak Borçalı böyle bir şans yakalayamaz. Bölgede mücadele veren mahalli kahramanların çoğunun akıbeti hüsrana nihayetlendiği gibi, rejimin baskısı yüzünden onların mücadelesini kimse anlatamaz. Hatta onların mücadelelerine tıpkı Köroğlu, Kaçak Kerem, Kaçak Nebi'de olduğu gibi farklı kılıflar hazırlatılarak halka tanıtılırlar. Bölgede bu isimsiz kahramanlarla ilgili yapılacak araştırmaların yakın tarihimizin bazı noktalarını aydınlatacağı inancındayız.

Daha önce de belirtildiği gibi, konu ile alakalı olarak uzun süre yaptığımız derlemeleri yazılı kaynakların da yardımıyla bütün haline

²⁰ Âşık İzani, Ermeni asıllıdır. İşgal döneminde Kars'a gelip, hasım diler. Karşısına Şenlik'i çıkarırlar. Günlere süren atışmalardan sonra Şenlik galip gelir. Bu hadise, yöre halkının millî ve manevî duygularını yüceltir.

²¹ H. Memmedli, a.g.e. s.44

getirmeyi bir borç bildik. Zira bu konu bazı dış mihraklarca farklı bir mecraya sürüklenip, farklı coğrafyalarda yaşayan aynı milletin fertleri arasında zaman zaman yanlış anlaşılmalara zemin hazırlamaktaydı. Bu satırların bu tür iddialara cevap olacağı kanısındayız.

Faxralı Şair Nebi : (1873-1945). Borçalı yöresinin Faxralı köyünde yoksul bir ailede dünyaya geldi. Doğduğu gün abisi Ruslar tarafından "gider gelmez" adlandırılan sürgüne (Sibirya'ya) gönderilir. Nebi, 11-12 yaşlarından itibaren ailesinin ağır yükünü omuzlamaya başlar. 15 yaşında iken İmir köyünde Meşhedî Hüseyin adlı birine hizmetçi/nöker olur. Orada birkaç yıl çalışır. Aynı yıllarda şiirler koşmaya başlar. Maddî durumu tahsil yapmasını engeller. Oldukça zeki olduğu söylenir. Kimseden yardım almadan Gürcüce öğrenir. 1910'dan itibaren âşık sıfatıyla düğün-dernek ve meclislere iştirak eder. İki oğlu Alman-Rus harbinde şehit olur. 1945'te vefat eden şairin kabri Faxralı köyündedir.

Aşık şiirinin hemen hemen her çeşidine ait kıymetli eserler vermiştir. Âşık Hüseyin Saraçlı'nın anlattığına göre Şair Nebi bir gece gibi kısa bir sürede Mehdi Bey adlı bir halk hikâyesini tasnif etmiştir.

